

Богдан І. Яциковський*

ДОСЛІДЖЕННЯ ІМПЕРАТИВНИХ ЗАСАД РОЗВИТКУ ГІРНИЧОДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Визначено імперативність державного регулювання економіки у забезпеченні ефективного розвитку гірничодобувної галузі у системі національно економічного поступу. Обґрунтовано потребу врахування інтересів довкілля, що трансформує економічний розвиток гірничодобувної галузі в еколого-економічний, а суспільства – у сталий розвиток. Особливу увагу звернено на цілі Сталого розвитку який багато в чому залежить від гірничодобувної галузі, яка займає вагомe місце в структурі економіки багатьох країн світу.

Ключові слова: національна економіка, гірничодобувна галузь, економічний розвиток, державне регулювання, сталий розвиток.

Табл. 1. Літ. 14.

DOI: 10.32752/1993-6788-2021-1-245-246-103-109

Богдан И. Яциковский

ИССЛЕДОВАНИЕ ИМПЕРАТИВНЫХ ПРИНЦИПОВ РАЗВИТИЯ ГОРНОДОБЫВАЮЩЕЙ ОТРАСЛИ В УСЛОВИЯХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Определена императивность государственного регулирования экономики в обеспечении эффективного развития горнодобывающей отрасли в системе национально-экономического развития. Обоснована потребность учета интересов окружающей среды, что трансформирует экономическое развитие горнодобывающей отрасли в эколого-экономическое, а общества – в устойчивое развитие. Особое внимание обращено на цели Устойчивого развития, который во многом зависит от горнодобывающей отрасли, занимающей важное место в структуре экономики многих стран мира.

Ключевые слова: национальная экономика, горнодобывающая отрасль, экономическое развитие, государственное регулирование, устойчивое развитие.

Bogdan I. Yatsykovskyy

RESEARCH OF IMPERATIVE PRINCIPLES OF MINING INDUSTRY DEVELOPMENT IN CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The imperative of state regulation of the economy in ensuring the effective development of the mining industry in the system of national economic progress is determined. The need to take into account the interests of the environment, which transforms the economic development of the mining industry into ecological and economic, and society - into sustainable development. Particular attention is paid to the goals of Sustainable Development, which largely depends on the mining industry, which occupies an important place in the economic structure of many countries.

Keywords: national economy, mining industry, economic development, state regulation, sustainable development.

Peer-reviewed, approved and placed: 11.11.2021.

Постановка проблеми. Розвиток гірничодобувної галузі зумовлює загострення еколого-економічних проблем та потребує важелів держави для їх

¹ National Academy of Management. Kyiv. Ukraine.

вирішення. Насамперед імперативна роль держави повинна бути спрямована на ефективне використання природно-ресурсного потенціалу, базованого на добуванні з надр корисних копалин, а також їх розвідки, розробки, первинної переробки, використання, збуту. В ідеалі концепція державного регулювання має бути спрямованою на призупинення (повне чи часткове) добування корисних копалин з огляду на інтереси майбутніх поколінь та на екологічні пріоритети. Саме високі потреби населення і бізнесу в мінеральних ресурсах та усталеність сировинної моделі економіки часто відносять країни до числа тих, які змушені реалізувати активну політику в сфері розвитку гірничодобувної галузі, обмежуючись при цьому впливами різних принципів, законів, закономірностей тощо.

Йдеться передусім за імперативні методи державного регулювання і чинники розвитку гірничодобувної галузі, що потребує системного підходу та скрупульозного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дане дослідження розкриває авторський підхід до державного регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі за системним підходом з погляду досягнення цілей Сталого Розвитку та поглиблює теоретико-прикладні напрацювання з даної тематики, зокрема таких авторів, як В. Голян [1], І. Григор'єв [2], А. Калько [3], Д. Кашук [4], В. Ковальов [5], Ковальчук Т. [9], М. Сивий [6], М. Тараканов [7], І. Червяков [8], Черняк В. [9], В. Шевчук [9] та ін.

Метою дослідження є узагальнення імперативності державного регулювання національним розвитком гірничодобувної галузі.

Основні результати дослідження. Наукові джерела визначають термін «імператив» (від лат. *imperativus* наказовий, владний), який має кілька значень. Ми погоджуємося з тією думкою, що «імператив за своєю сутністю явно походить від одного з християнських наказів: не бажай (не роби) іншому того, чого не бажаєш, щоб заподіяли тобі. Таким чином, він постає водночас і основною регулятивною ідеєю (чи принципом) мислення, і основним елементом світоглядної бази індивіда» [10, с. 49], тобто цей термін вказує на важливий принцип, який визначає, що і як слід робити.

Одним з головних імперативів держави в економічній сфері є регулювання економіки – сукупність заходів державного впливу на об'єкти і процеси з метою певного спрямування господарської діяльності суб'єктів національної економіки, узгодження їхніх інтересів і дій для реалізації суспільних цілей [11]. Проте необхідно зазначити, що проблеми змін в навколишньому природному середовищі, особливо щодо негативних явищ, набувають особливого значення в часи глобалізаційних процесів. З одного боку, як індивідуальний господарник, так і система господарювання людства не можуть не враховувати ті зміни, які відбуваються у природному середовищі внаслідок їх втручання; з іншого, це засвідчує той факт, що екологізація науки і господарської практики – об'єктивна необхідність, яка продиктована існуванням проблем виживання людства та пошуками збалансованості між потребами в обмежених природних ресурсах і життєвими вимогами людини.

Багато в чому саме від держави, як головного регулятора, залежить вплив різних чинників на розвиток гірничодобувної галузі. Таким чином

проблематика дослідження проявляється у двох аспектах. По-перше, державне регулювання, економічна політика держави має бути інтегровано в довгострокову стратегічну національну економічну політику країни. По-друге, державне управління та регулювання економіки повинні бути спрямовані на активізацію та оновлення використання всіх видів наявних ресурсів, відкриття нових ринкових і соціальних можливостей, створення стимулюючі умови, підтримання сприятливих умов для підвищення економічної ефективності та якості життя населення [12].

Виявлення та дослідження цих процесів потребує системного підходу та стратегічного бачення національного економічного розвитку. Це означає, що методологічною основою формування державної економічної, «екологічної» політики та її управління виступає концепція сталого (збалансованого) розвитку, яка передбачає свідоме формування збалансованих відносин між економічним зростанням (економічний складник), турботою про навколишнє середовище (екологічний складник) та здоров'ям людини (соціальний складник) [13]. Стратегічне бачення сталого соціально-економічного розвитку України до 2030 року передбачає, з одного боку, зміну цінності українського народу з метою досягнення балансу між економічним, соціальним та екологічним розвитком. З другого — чітке визначення євровектору зовнішньополітичного курсу, перш за все з новою світоглядною парадигмою, яка вимагає врахування геополітичних факторів, які у сучасному світі проявляються з особливою силою. Вони доповнюють економічні протистояння в боротьбі за ресурси, набуваючи статус міжнародних економічних конфліктів.

Разом з тим, на рівні міжнародних організацій докладається чимало зусиль щодо розвитку гірничодобувних галузей країн на прозорих конкурентних засадах з дотриманням цілей сталого розвитку. На даному етапі чинними є Цілі Сталого Розвитку 2016-2030, серед яких — забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх, у чому провідну роль відіграє гірничодобувна галузь.

У різній мірі досягнення Цілей Сталого Розвитку 2016-2030 залежить від гірничодобувної галузі, яка займає вагоме місце в структурі економіки багатьох країн світу (табл. 1).

Становлення стратегії збалансованого національного розвитку неможливе без концептуальних засад, теоретичного підґрунтя економічної науки, що повинна слугувати основою розробки механізмів регулювання органічної єдності людини і довкілля, а також аналізу екологічної складової на господарський розвиток.

Досліджуючи проблемні питання стану природного середовища на етапі сьогодення, необхідно чітко усвідомити, що довкілля — це система, яка існує самостійно та, водночас, постійно і безпосередньо впливає на характер життєдіяльності людства. З іншого боку, зростання потреб людей в різноманітних предметах споживання призводить до нарощування виробничих потужностей та нерідко впливає на зміну життєспроможності екосистем у своїй першооснові, особливо, якщо вони перебувають в межах життєвих інтересів людини.

Таблиця 1. Розвиток національної гірничодобувної галузі в досягненні Цілей Сталого Розвитку ООН 2016-2030 років, побудовано автором за даними [14]

№ з/п	Ціль Сталого Розвитку	Роль гірничодобувної галузі
1	Відповідальне споживання та виробництво	Інтенсифікація добування корисних копалин Забезпечення ефективного використання мінерально-сировинних ресурсів у роботі всіх галузей економіки, особливо сільського господарства, переробній промисловості Ефективна утилізація гірничопромислових відходів
2	Доступна та чиста енергія	Забезпечення доступу всіх людей до прийнятних за ціною, надійних, сталих і сучасних джерел енергії, співпраця в рамках стимулювання розвитку екологічно чистої енергетики
3	Чиста вода та належні санітарні умови Збереження морських ресурсів	Обґрунтоване добування корисних копалин з шельфів морів, інших водойм, зокрема в частині розроблення морських родовищ нафти і газу, розвитку морських нафтогазових промислів з їх безпечним транспортуванням
4	Захист та відновлення екосистем суші	Рекультивація земель після гірничих робіт, зокрема озеленення териконів, вимушена їх консервація – рекреаційна, сільськогосподарська, санітарно-гігієнічна тощо
5	Пом'якшення наслідків зміни клімату	Контроль зміни клімату в місцях ведення гірничих робіт внаслідок штучного водозниження, утворення відходів, зсувів гірських порід, осідання породи тощо, а також техногенної діяльності з транспортування і переробки з метою збагачення корисних копалин (викиди в атмосферне повітря)
6	Скорочення нерівності	Забезпечення конкурентних ринкових умов у сфері надрокористування, деолігархізація (наскільки це можливо) галузі
7	Промисловість, інновації та інфраструктура	Безперервна технологічна інноватизація галузі, осучаснення інфраструктури на шляху оптимізації обсягів добування корисних копалин, пошуку альтернативних джерел енергії та ресурсозаміщення
8	Гідна праця та економічне зростання	Створення максимально безпечних умов праці в галузі з підвищеною ризикованістю життя і здоров'я, належна оплата праці зайнятих у галузі, їх соціальний захист і страхування Безперервна технологічна інноватизація галузі з метою посилення її впливу на процеси економічного зростання з одночасним дотриманням екологічних вимог
9	Подолання бідності у всіх формах і всюди	Забезпечення фінансового доступу до мінерально-сировинних ресурсів, необхідних для забезпечення базових фізіологічних потреб людини (опалення, освітлення, матеріали для будівництва житла, його благоустрою і безпеки)
10	Подолання голоду, розвиток сільського господарства, у тому числі сприяння сталому розвитку сільського господарства	Забезпечення збалансованого впливу гірничодобувної галузі на сільське господарство з дотриманням екологічних вимог, можливостей господарництва в особистих селянських домогосподарствах та більших підприємницьких одиницях
11	Міцне здоров'я і благополуччя, у тому числі забезпечення здорового способу життя	Екологізація розвитку гірничодобувної галузі
12	Сталий розвиток міст і громад	Екологізація розвитку гірничодобувної галузі в місцях постійного проживання людей Становлення ефективної структури локальної економіки з балансуванням монополізації поселень (як правило, міст)
13	Мир, справедливість та сильні інститути Партнерство заради сталого розвитку	Розвиток гірничодобувної галузі в межах країни без порушень територіальної цілісності та причинності міжнародних економічних та військових конфліктів з метою доступу до родовищ корисних копалин Дієвий вплив міжнародних організацій на міждержавні конфлікти з зазіханням на суверенітет країн

З огляду на роль гірничодобувної галузі узагальнено вирізняється людиноцентричний підхід у цілях, що вимагає неперервної екологізації, технологічної інноватизації галузі з визначенням шляхів оптимізації обсягів добування корисних копалин, пошуку альтернативних джерел енергії і ресурсозаміщення. Активна інтерпретація взаємовідносин людини з природою не може обійтися без спроб виробити відповідну наукову концепцію, яка могла б об'єднати теоретичні та прикладні аспекти проблеми взаємодії суспільства і природи, а також розробити відповідні механізми регулювання їхніх відносин.

Науковці беруть активну участь у подоланні проблем екологічного та економічного характеру на національному рівні, зокрема щодо вирішення питань державного стратегічного управління екологічною та економічною сферами. Не можна не визнати того, що міжнародно-управлінські чинники впливу на державне регулювання економічним розвитком гірничодобувної галузі проявляються в діяльності міжнародних організацій екологічної, безпекової, економіко-торговельної і профільної спеціалізації. Провідна роль ООН з розробкою міжнародних конвенцій і встановленням екологічних вимог підтверджує її значення у регулюванні розвитку гірничодобувної галузі. Адже сталий розвиток суспільства й держави неможливий без сформованої стійкої економіки, спрямованої, насамперед, на подолання еколого-економічних криз. Крім того, внаслідок переосмислення взаємозв'язку економічного й екологічного чинників, рівень економічного розвитку цивілізованої держави не може вимірюватись винятково обсягом ВВП. Саме тому на сьогодні ідея інтеграції економічної діяльності людини та екологічних чинників збереження, раціонального використання та охорони навколишнього природного середовища виступає актуальним предметом дослідження.

Висновки. Вплив заходів державної політики на гірничодобувну галузь слід розглядати з погляду впливу різних чинників на її розвиток, а також впливу самої галузі на систему національної економіки в сучасних умовах глобалізаційних процесів, викликів та загроз. Тому можна наголосити, що головним завданням формування інноваційної моделі збалансованого національного розвитку неможливе без концептуальних засад, теоретичного підґрунтя економічної науки, що повинна слугувати основою розробки механізмів регулювання органічної єдності людини і довкілля. Висвітлено роль та значення концептуальних засад еколого-економічних відносин на господарський розвиток, а також показано закономірний взаємозв'язок людини і природи, який є надзвичайно тісним та нероздільним, але часто взаємно-деструктивним.

Однак у сучасному світі все більшого значення набувають глобальні детермінанти діяльності в сфері надрокористування. Тому при визначенні пріоритетів та механізмів державного регулювання економічним розвитком галузі їх слід враховувати та залучати. Особливо це стосується можливостей стимулювання інноваційного розвитку гірничодобувної галузі у період трансформації національної економіки та глобальних викликів.

У подальших дослідженнях автора буде розкрито особливості внутрішнього та зовнішнього характеру чинників, специфіку їх впливу на гірничодобувну галузь з інноваційно-екологічними пріоритетами.

1. Голян В. Рента за природні ресурси: скільки грошей отримав держбюджет. І чому ставки рентної плати за користування ними варто переглянути. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://mind.ua/openmind/20172923-renta-za-prirodni-resursi-skilki-groshej-otrimav-derzhbyudzhet>
2. Григор'єв І. Є. Аналіз науково-методичної бази проектування відкритих гірничих робіт / І. Є. Григор'єв // Вісник Криворізького національного університету. 2013. Вип. 35. С. 253–260.
3. Калько А. Д. Пропозиції і доповнення до спеціальної гірничої термінології, яка використовується при викладанні географічних дисциплін / А. Д. Калько // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. 2014. Вип. 2. С. 62–67.
4. Кашчук Д. Критичні надра, або як ми можемо впливати на економіку ЄС / Дмитро Кашчук : Економічна правда [Електронний ресурс]. Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/12/6/654540/>
5. Ковальов В. В. Фактори економічного зростання / В. В. Ковальов // Ефективна економіка. 2010. №3. С. 47–55.
6. Сивий М. До проблеми раціонального використання мінерально-сировинних ресурсів регіону / М. Сивий // Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2009. Вип. 37. С. 65–75.
7. Тараканов М. Л. Перспективні напрями формування регіональних виробничо-логістичних комплексів / М. Л. Тараканов // Економіка харчової промисловості. 2009. №1. С. 37–42.
8. Червяков І. М. Фактори уповільнення економічного зростання: «голландська хвороба», «прокляття ресурсів» та шляхи їх подолання / І. М. Червяков // Культура народів Причорномор'я. 2014. № 274. С. 233–236.
9. Ковальчук Т., Черняк В., Шевчук В. Актуальності політики розвитку / Т. Т. Ковальчук, В. К. Черняк, В. Я. Шевчук. К.: Знання, 2009. 326 с.
10. Імперативи формування громадянського суспільства в умовах модернізації державного управління в Україні: головні виміри та виклики : кол. моногр. / Л. В. Гонюкова, Є. І. Таран, О. М. Петров та ін. Київ : НАДУ, 2018. 288 с.
11. Роль держави в ринковій економіці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KOMPLEKS/ET/KURS/OSNOVA_ET/TEST/LEKC_24.htm
12. Prokopenko O., Mi kiewicz R. Perception of «Green Shipping» in the contemporary conditions. Entrepreneurship and Sustainability Issues. Vilnius, 2020. Vol. 8. Is. 2. P. 269–284.
13. Буканов Г. М. Концепція сталого розвитку як основа формування державної екологічної політики на державному та регіональному рівнях [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/15.pdf
14. Цілі Сталого Розвитку 2016–2030 : United Nations Ukraine [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.un.org.ua/tsili-rozvytku-tysiacholititia/tsili-staloho-rozvytku>

1. Holian V. Renta za pryrodni resursy: skilky hroshei otrymav derzhbiudzheth. I chomu stavky rentnoi platy za korystuvannia nymy varto perehlianyty. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <https://mind.ua/openmind/20172923-renta-za-prirodni-resursi-skilki-groshej-otrimav-derzhbyudzhet>
2. Hryhoriev I. Ye. Analiz naukovo-metodychnoi bazy proektuvannia vidkrytykh hirnnychkh robot / I. Ye. Hryhoriev // Visnyk Kryvorizkoho natsionalnoho universytetu. 2013. Vyp. 35. S. 253–260.
3. Kalko A. D. Propozytsii i dopovnennia do spetsialnoi hirnnochoi terminolohii, yaka vykorystovuietsia pry vykladanni heohrafichnykh dystsyplin / A. D. Kalko // Psykholoho-pedahohichni osnovy humanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu v shkoli ta VNZ. 2014. Vyp. 2. S. 62–67.
4. Kashchuk D. Krytychni nadra, abo yak my mozheмо vplyvaty na ekonomiku YeS / Dmytro Kashchuk : Ekonomichna pravda [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/12/6/654540/>
5. Kovalov V. V. Faktory ekonomichnoho zrostannia / V. V. Kovalov // Efektyvna ekonomika. 2010. №3. S. 47–55.
6. Syvyi M. Do problemy ratsionalnoho vykorystannia mineralno-syrovynnykh resursiv rehionu / M. Syvyi // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia heohrafichna. 2009. Vyp. 37. S. 65–75.
7. Tarakanov M. L. Perspektyvni napriamy formuvannia rehionalnykh vyrobnycho-lohistychnykh kompleksiv / M. L. Tarakanov // Ekonomika kharchovoi promyslovosti. 2009. №1. S. 37–42.
8. Cherviakov I. M. Faktory upovlennia ekonomichnoho zrostannia: «hollandska khvoroba», «prokliattia resursiv» ta shliakhy yikh podolannia / I. M. Cherviakov // Kultura narodov Prychornomoria. 2014. № 274. S. 233–236.
9. Kovalchuk T., Cherniak V., Shevchuk V. Aktualitety polityky rozvytku / T. T. Kovalchuk, V. K. Cherniak, V. Ya. Shevchuk. K.: Znannia, 2009. 326 s.

10. Imperatyvy formuvannia hromadianskoho suspilstva v umovakh modernizatsii derzhavnoho upravlinnia v Ukraini: holovni vymiry ta vyklyky : kol. monohr. / L. V. Honiukova, Ye. I. Taran, O. M. Petroie ta in. Kyiv : NADU, 2018. 288 s.
11. Rol derzhavy v rynkovii ekonomitsi [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KOMPLEKS/ET/KURS/OSNOVA_ET/TEST/LEKC_24.htm
12. Prokopenko O., Miśkiewicz R. Perception of «Green Shipping» in the contemporary conditions. *Entrepreneurship and Sustainability Issues*. Vilnius, 2020. Vol. 8. Is. 2. P. 269–284.
13. Bukanov H. M. Kontsepsiia staloho rozvytku yak osnova formuvannia derzhavnoi ekolohichnoi polityky na derzhavnomu ta rehionalnomu rivniakh [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : http://www.pubadm.vernadsyjkournals.in.ua/journals/2020/3_2020/15.pdf
14. Tsili Staloho Rozvytku 2016-2030 : United Nations Ukraine [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>